

Így volt ez a tűz, a vas, a kerék, az írás feltalálásánál, az atomenergia, a hőerőgép, a genetika kimunkálása esetén egyaránt. Számos szép hagyománytól, közösséget formáló szerkezettől búcsúztunk el miattuk, ám még több eredményhez jutottunk segítségükkel.

Szeretjük őket, vagy nem, akadályozni akarjuk kifejetüket, vagy nem, álljon itt Neumann János eddig igaznak bizonyuló gondolata: „A haladás ellen nincs orvosság.”

Mert az emberi sors, az ember megismerési vágya ellenállhatatlanul tör előre, álmai felé. Zárógondolatként (különösen szól ez nekünk, magyaroknak) egy figyelmeztetést tennék: Igen, „a jövőnket meg kell álmodni! De nem elég álmodni. Álmainkat meg is kell valósítani!”

Legyünk tehát álmainkban pragmatikusak, megvalósításukban gyorsak!

KAPOSI JÓZSEF

főigazgató, Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet



A KÍSÉRLETI TANKÖNYVEK ÉS A NEMZETI KÖZOKTATÁSI PORTÁL FEJLESZTÉSE

Nagy tisztelettel köszöntöm a megjelenteket! Külön megtiszteltetés a Tanárok világnapján a nevelés-oktatás tartalmi és módszertani megújításának egy jelentős fordulatáról beszélni. Azt, hogy egy új világban élünk, a globalizációs folyamatok mellett az infokommunikáció és digitalizáció hihetetlen gyorsaságú terjedése is bizonyítja, és ezt leginkább azzal lehetne szemléltetni, hogy ma egy nap leforgása alatt több mobiltelefont adnak el, mint ahány gyermek születik.

A XX. század második felében és a XXI. század első éveiben bekövetkezett társadalmi változások komoly kihívás elé állítják az európai oktatási rendszereket. A tudásközpontú társadalomban alapvetően megváltozott a tudás szerepe, értelmezése és létrehozásának módja. A tudás a gazdaság meghatározó hajtóerejévé vált, termelése pedig már elsősorban nem egyéni teljesítményeknek, hanem különböző tudástermelő csoportok hálózatos munkájának köszönhetően valósul meg.

Újgenerációs tankönyvek

A magyar kormányzat 2010-ben meghirdette az állami szerepvállalás növelését, és ebből adódóan a 2011-ben elfogadott Nemzeti

köznevelésről szóló törvényben¹ kötelezettséget vállalt arra, hogy 2013-tól felmenő rendszerben az első osztálytól kezdődően térítésmentessé teszi a diákok számára a tankönyvhöz való hozzájutást. A hatályba lépett új tartalmi szabályozók (Nat² és kerettantervek³, irányelvek⁴) új irányokat szabtak, előtérbe került az európai kulcskompetenciák fejlesztésének a nemzeti hagyományokra épülő műveltségterületi tartalmakkal való egyensúlyba hozása. További célkitűzésként fogalmazódott meg olyan értékelvű nevelés középontba állítása, amely hosszú távon az egyéni és közérdek összhangjának megermentését és a társadalmi összetartozás érzésnek megerősítését eredményezi.

Az új kihívásokra válaszul megszületett legújabb tankönyvek közös jellemzői az egész életen át tartó tanulás (LLL) és a minden helyzetben való tanulás (LWL) paradigmái, az IKT-eszközök széles körű alkalmazása, továbbá a strukturált tervezésű interaktív oktatás tapasztalatainak beépítése, illetve a tudásmegosztó platformok, tanulási hálózatok fokozatos térnyerése. Ezzel párhuzamosan az új produktumok egyre jobban eltávolodnak a korábbi tankönyvi elképzelésektől, hiszen az ismeretek egyszerű közvetítése helyett a tanulási képességek fejlesztése került a középpontba. Ezen belül is kiemelhetők az olyan tankönyvek, amelyek az értelmes tanulást (meaningful learning) lehetővé tevő megoldásokra koncentrálnak⁵, illetve a különböző műveltségi területeken és helyzetekben megszerzett tudás alkalmazhatóságára, átvihetőségére fókuszálnak.⁶

Hazánkban az oktatási kormányzat 2013-ban bízta meg az Oktatás-kutató és Fejlesztő Intézetet, hogy K+F⁷ keretében kezdjen hozzá a tudásközvetítő médiumok (tankönyvek, digitális tanítási, tanulási eszközök, tudástárak stb.) új generációjának fejlesztéséhez. Az időközben kidolgozott koncepció fókuszában a megváltozott tudás-és tanulásfelfogás, a tevékenységre ösztönző tananyag-feldolgozás, az életkorhoz igazodó nyelvezet és pedagógiai eszközrendszer van.

1 Letöltés: http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100190.TV (2014.09.17)

2 Letöltés: http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1200110.KOR (2014.09.17)

3 Letöltés: <http://kerettanterv.ofi.hu/> (2014.09.17)

4 Letöltés: http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1300017.EMM (2014.09.17)

5 Zemplén Gábor (2011): Tudománytörténet és a tudomány oktatása. *Iskolakultúra*, 10-11. sz. 68-124.

6 Molnár Gyöngyvér (2002): Tudástranszfer. *Iskolakultúra*, 2. sz. 65-74

7 Kutatás és fejlesztés – a kreatív tudás célirányos és rendszerszerű bővítésének programja

A koncepció arra is kitér, hogy a tankönyveknek kiemelt figyelmet kell fordítaniuk a motiváció felkeltésére, a téma lényegét bemutató bevezető, valamint az előzetes ismeretek feltárását elősegítő önálló vagy csoportos feladatok rendszerbe illesztésével. Továbbá arra, hogy az ismeretanyag megfelelő strukturálása és a problémafelvető szövegek, ábrák, grafikonok, a tanulói reflektálásra ösztönző feladatok, kérdések is támogassák aktívan a tanulást, valamint járuljon ehhez hozzá a tankönyvek arculata is. A tankönyvkészítés egyrészt csoportmunkában valósul meg (pedagógiai, szakmódszertani fejlesztő, gyakorló pedagógus, digitális szakember részvételével), másrészt az egyéves kipróbálási tapasztalatok beépítése révén a kutatók, fejlesztők, valamint a gyakorlatban dolgozók hálózatának közös fejlesztési (tanulási) eredménye.

A nemrég elindított tankönyvfejlesztési folyamatban a nyomtatott tankönyvek fejlesztésével párhuzamosan egy nagy kapacitású és könnyen hozzáférhető világhálós felület is kiépül (a Nemzeti Közoktatási Portál). Ez egyrészt azt eredményezi, hogy csökken a nyomtatott tankönyvek terjedelme, hiszen számos olyan elem (ábra, feladat, kérdés stb.), amely korábban tankönyvekben jelent meg, ez elektronikus platformon keresztül érhető majd el. Ráadásul sokkal attraktívabb látványelemekkel, például 3D-s változatban. A portál azonban nemcsak azt teszi lehetővé, hogy a pedagógusok a tanórákon változatos ismeretforrásokat mutassanak be a diákoknak, hanem még interaktív (web2-funkciós) eszközökkel fokozza is a tanulási kedvet, és a tankönyvek elektronikus könyvként funkcionálhatnak, valamint az alkalmazott mobil alkalmazásokkal lehetőséget teremtenek a minden helyzetben való tanulásra (lifewide learning).⁸ Emellett a portálon elérhető és differenciált feladatállomány azt is lehetővé teszi majd, hogy a tanárok a feladatok személyre szabásával segítsék a tanulást, valamint megbízható visszajelzést adjanak a tanulók egyéni teljesítményéről.

Az OFI-ban folyó, államilag támogatott tankönyvfejlesztés – szemben a piacvezéreltrel – jó néhány szakmai előnyt és pozitív társadalmi hatást is magában hordozhat. Egyrészt garantálhatja a kerettantervi fejlesztési célok és tartalmak intelligens módon történő tankönyvi

8 Csapó Benó (2006): A formális és nem-formális tanulás során szerzett tudás integrálása. *Iskolakultúra*, 2. sz. 3-16

megjelenését, továbbá a tudományos műhelyek (pl. egyetemek) és a kulturális közintézmények (pl. múzeumok, levéltárak) aktív bevonásának lehetőségét, valamint a tankönyvfejlesztés összekapcsolását az IKT iskolai alkalmazásának országos szintű kiszélesítésével és elterjesztésével. Másrészt javulhat a tankönyvek átlagos minősége is, hiszen a folyamatba iktatott minőségbiztosítás (írás + kipróbálás + visszajelzések + javítás) az egyszeri akkreditációs eljárásnál eredményesebben szolgálhatja ezt. Az is jelentős előnyként veendő számba, hogy a nagyobb példányszámú nyomtatás gazdaságosabb, továbbá a tankönyvek tartóssá tétele papírtakarékos és környezetkímélő hatású, a térítésmentes tankönyvek pedig gyorsabban terjedhetnek el, mint a térítéskötelesek, és ez az oktatási rendszert méltányosabbá teszi.

A tankönyvek új generációjának fejlesztése 2013-ban indult el, és a tervek szerint 2020-ra válnak általánossá a köznevelési rendszer számára az ebben a programban készített tankönyvek. Az idei év folyamán 62, úgynevezett kísérleti tankönyv készült intézetünkben (a magyar nyelv és irodalom, matematika, ember és társadalom, ember és természet műveltségterületeken az 1-2., 5-6. és 9-10. évfolyamokra). A kísérleti tankönyvek jelenleg 7%-át fedik le a piacnak.

Nagyon fontos megemlíteni, hogy ez a tankönyvfejlesztés a gyakorlatban dolgozó tanítók, tanárok, vagyis az Önök közreműködésével zajlik. Ez azt jelenti, hogy csaknem 1500 iskola diákja vesz részt a kipróbálásban, közülük 151 partneriskolaként, 1170 partneriskolai pedagógus bevonásával. Augusztusban jelentek meg a kísérleti tankönyvek prototípusai, ezeket tovább kell fejleszteni. A most induló fázis a továbbfejlesztési program kipróbálása: az ebben részt vevő tanárokat felkészítjük, ők pedig a munkanaplók folyamatos vezetésével, kérdőívek kitöltésével visszajelzik a könyvek használata során szerzett tapasztalatokat. A visszajelzések mellett kívülről is próbálunk tudást bevonni a munkába: tankönyvírók, tankönyvfejlesztők részvételével november közepén rendezünk egy nemzetközi konferenciát a tankönyvfejlesztésről, mert szeretnénk, hogy ha a világban bekövetkező változásokat érzékelnék a mi tankönyvfejlesztőink, tankönyvíróink is. Tehát az állami szerepvállalás ezen a területen azt jelenti, hogy az állam megpróbálja a maga eszközeivel a tankönyvek minőségét is javítani. Ennek fontos

eszköze a kísérleti könyvek kipróbálása, a kipróbálásban részt vevő tanárok fejlesztése, továbbá maguknak a tankönyvfejlesztőknek a fejlesztése is.

Fontos kiemelni, hogy az újgenerációs tankönyvek folyamatos továbbfejlesztését az intézet széles körű szakmai tevékenységrendszerrel is támogatja. Így készülnek – többek között – módszertani segédleteket (tanmenetek, tanári kézikönyvek), az ősz folyamán pedig folytatódnak a tájékoztatók, felkészítések. Ez utóbbiak célja annak a tankönyveként 50 pedagógusnak a felkészítése és támogatása, akik a legrészletesebben és legalaposabban fogják majd bírálni a könyveket annak érdekében, hogy minél hatékonyabban vissza lehessen csatolni a korrekcióhoz a gyakorlati kipróbálás során keletkezett tapasztalatokat.

Az imént már utaltam rá, hogy a tankönyvfejlesztés nemcsak a nyomtatott tankönyveket illeti, hanem egy minden korábbit meghaladó digitális fejlesztés is elindult: a Nemzeti Közoktatási Portál kialakítása. Ez egy olyan egyszerűen kezelhető, webes felület lesz, amelyen keresztül a pedagógusok egykapus hozzáféréssel, egységes felhasználói felületen, regisztráció és költségtérítés nélkül elérhetik valamennyi, már elkészült és jövőben elkészülő digitális tananyagot és segédletet. Nemcsak a tanárok, hanem a diákok is tudják majd használni a Nemzeti Közoktatási Portált. Ennek kínálatában ugyanis szerepel majd olyan feladatgyűjtemény, próbafeladatsor, amely otthoni egyéni vagy közösségi tanulással oldható meg, így a tanulók fejlesztése sokkal differenciáltabban, ha tetszik, személyre szabottan valósulhat meg. Reményeink szerint a tanulók a Nemzeti Közoktatási Portálhoz kapcsolódó feladatok megoldásakor esetenként ugyanúgy hálózatba szerveződnek majd, mint a tankönyvek kipróbálása során tanáraik.

Szándékaink szerint ez a vállalkozás nagymértékben fogja segíteni nemcsak a nyomtatott könyvek fejlesztését, hanem a digitális kompetenciák javítását is. Pontosan tudjuk, hogy hazánk fejlődése és a világgal való lépéstartás megköveteli, hogy a következő generáció ebben sokkal jobban teljesítsen, mint a mostani. Ráadásul nekünk, magyaroknak – miként a nemzetközi felmérések is mutatják – különösen nagy lemaradást kell behoznunk. Jól tudjuk, hogy a mun-

ka világában egy informatikailag jól képzett, megfelelő digitális kompetenciájú embernek sokkal jobb esélyei vannak, mint az e téren lemaradásokkal küzdőknek. A fejlesztés tehát folyik, a portál próbaüzeme már jövő tavasszal elindul. Ettől függetlenül az OFI honlapján 2014. szeptember 1-jétől elérhetőek a statikus portál⁹ szolgáltatásai: a tankönyvek, munkafüzetek elektronikus verziói, tanmenetek, óravázlatok, digitális tananyagok (képek, lapozható elektronikus tankönyvek, videók, hanganyagok, játékok, interaktív anyagok). Ebben a munkában megint csak nagyon fontos volt a márciustól szeptemberig terjedő tesztidőszak, amelyben azokkal a partneriskolákkal, illetve a fejlesztésben résztvevő pedagógusokkal tudtunk konzultálni, akik segítenek abban, hogy a végleges anyagok garantáltan jó minőségűek legyenek.

Reményeink szerint az általunk elindított fejlesztés jól fogja majd szolgálni az értékelvű, nevelőközpontú iskolát, melyet a 2010 utáni oktatáspolitikai megfogalmazott, és szervesen kapcsolódik a polgári nevelés gondolatához. Mert éppen a polgári nevelés követelménye teszi nélkülözhetetlenné az értékelvű szemléletet, és ebben az iskola egy olyan nevelőkörnyezet, ahol nem pusztán ismeretek jelennek meg, hanem egyszerre társadalomépítő szocializációs közeg is. Ezért is lényeges, hogy intézetünk folyamatosan más területen is próbál helyt állni. Így került hozzánk az elmúlt évek során a Köznevelés című folyóirat. Ez havonként, színes formában, a pedagógusok érdeklődésének megfelelően mutatja be az oktatásban, nevelésben lezajló folyamatokat. De ugyanezt szolgálja – csak elmélyültebben és tudományos megközelítéssel – másik három, inkább tudományos jellegű folyóiratunk: a Könyv és nevelés, az Edukáció és az Új Pedagógiai szemle.

Nemcsak a folyóiratokról szólva számolhatunk be kiadói eredményekről, hanem számos új, szerintem megfontolandó tartalmú és hasznos kiadványunk is van. Az egyik az Ökoiskola, az iskolaszervezésnek a fenntarthatóságra fókuszáló új formáját bemutató kötetünk. Másrészt pedig egy új kötetben jelenik meg a tanárképzés jövőjéről szóló diskurzus, amely a bolognaitól eltérő tanárképzési struktúra elemeit mutatja be.

Zárásként csak bemutatnám a megújult honlapot, melyen szinte mindent nálunk készülő szakmai anyagot megtalálnak. Többek között a pedagógiai folyóiratok portálját is. Ez a honlap nagy lehetőséget ad nekünk arra, hogy a tartalmi szabályzóknak megfogalmazott nevelési célokat, a köznevelési szempontokat elektronikusan is meg tudjuk jeleníteni. Reményeim szerint ezek ténylegesen támogatják azoknak a társadalmi és oktatáspolitikai kihívásoknak való megfelelést, amelyekről itt szerintem a mai napon még nagyon sokan fognak szólni.

Köszönöm szépen a megtisztelő figyelmet.

⁹ <http://ctananyag.ofi.hu/>